

2

רווחה, עוני ופערים חברתיים

מבוא

בכל שנה מוצגים בפרק זה, נוסף על מדדי רווחה והשוואות בין-לאומיות, גם מדדי העוני והאי-שוויון לשנה החולפת. בשל בעיות לוגיסטיות בסקרי ההוצאות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) התקבלו הסקרים עד סקר 2021 באיחור, ולכן בשנים 2020-2021 פורסם דוח העוני של הביטוח הלאומי על בסיס הנתונים המנהליים של המוסד¹. עם זאת בפרק זה בדומה לשנה הקודמת, נביא את הממצאים העיקריים של דוח העוני ל-2020-2021 על פי הנתונים המנהליים לצד ממדי העוני על פי נתוני סקרי ההוצאות המתאימים לשנים הללו בסעיף נפרד.

החישוב על בסיס הנתונים המנהליים אינו חף מבעיות. נתונים אלה מספקים דיווח אמין ומקיף על השכר וההכנסה מעבודה, קצבאות הביטוח הלאומי ומרבית נתוני הפנסיה, אך לא על ההכנסות האחרות, למשל מהון או מתמיכות הממשלה, שמקורן אינו בביטוח הלאומי. זאת ועוד: על פי הלמ"ס, משק בית מוגדר "יחיד או קבוצה המתגוררים באותה יחידת מגורים ומנהלים תקציב מזון משותף"². מאחר שבנתונים המנהליים לא קיים המידע הזה, משפחה נקבעת בהם באופן דומה יותר למשפחה גרעינית: יחיד או זוג עם או בלי ילדים, על פי קשרי המשפחה הרשומים. עם זאת, הנתונים המנהליים, הכוללים כאמור את כלל האוכלוסייה ואת כלל ההכנסות הידועות עליה, בתוספת אומדנים להכנסות חסרות, מאפשרים לפיכך לבחון גם קבוצות אוכלוסייה קטנות מאוד³. יצוין שבשל עדכון מאוחר ושיפורים מתמידים בבסיס הנתונים המנהליים החדש יחסית, הממצאים לשנים קודמות עשויים להיות שונים מאלה שפורסמו.

הגדרות

- **ההכנסה לפני מיסים (ההכנסה הכלכלית):** ההכנסה מפעילות כלכלית לפני תשלומי ההעברה והמיסים הישירים; **ההכנסה הפנויה (ההכנסה נטו):** ההכנסה לאחר תשלומי ההעברה והמיסים הישירים. המושגים הכנסה כלכלית/הכנסה לפני מיסים ישמשו לסירוגין כמו גם המושגים הכנסה פנויה/הכנסה נטו.
- **עוני כלכלי:** מצב שבו ההכנסה הכלכלית של משפחה המחולקת למספר הנפשות התקניות שבה נמוכה מקו העוני לנפש תקנית. **עוני נטו:** מצב שבו ההכנסה נטו של משפחה המחולקת למספר הנפשות התקניות שבה נמוכה מקו העוני לנפש תקנית.
- **תחולת העוני:** שיעור המשפחות, הנפשות או כל יחידה אחרת שהכנסתן נופלת מקו העוני.

1 מ' אנדבלד, ל' כראדי, ר' פינס וני' קלינר) קסיר (2022). **ממדי העוני והאי-שוויון בהכנסות – 2020 לפי נתונים מנהליים**. אתר הביטוח הלאומי.
 2 המושגים **משק בית ומשפחה** ישמשו בפרק זה לסירוגין לפי הגדרתם בנתונים המנהליים – יחיד או זוג עם או בלי ילדים.
 3 א' הלר ומ' אנדבלד (2020). **זקיפת רכיבי הכנסה חסרים בנתונים המנהליים**.

- **עומק העוני/יחס פער ההכנסות:** המרחק של הכנסת המשפחה מקו העוני.
- **חומרת העוני:** עומק העוני תוך מתן משקל גבוה יותר למשפחות עניות.

חלקו הראשון של הפרק סוקר את המצב החברתי בישראל ב-2022: ההוצאה הציבורית לרווחה, השוואה בינלאומית של ממדי העוני לפי מספר המפרנסים במשפחה, והשוואה בינלאומית של עוני ועבודה בקרב קשישים. בחלק השני מוצגים נתונים על ממדי העוני והאי-שוויון בישראל ב-2021 לפי שיטת המדידה הנהוגה בישראל.

בדומה לרוב מדינות המערב ולארגונים הבינלאומיים, מדידת העוני בישראל מבוססת על הגישה היחסית, שלפיה עוני הוא תופעה של מצוקה יחסית שיש להעריכה בזיקה לרמת החיים המאפיינת את החברה. משפחה מוגדרת ענייה אם רמת החיים שלה, כפי שהיא מתבטאת בהכנסתה הפנויה לנפש תקינית, נמוכה ממחצית החציון של הכנסה זו באוכלוסייה. פרטים נוספים מובאים בנספח **מדידת העוני ומקורות הנתונים** בדוח זה.

המצב החברתי בישראל ב-2021-2022

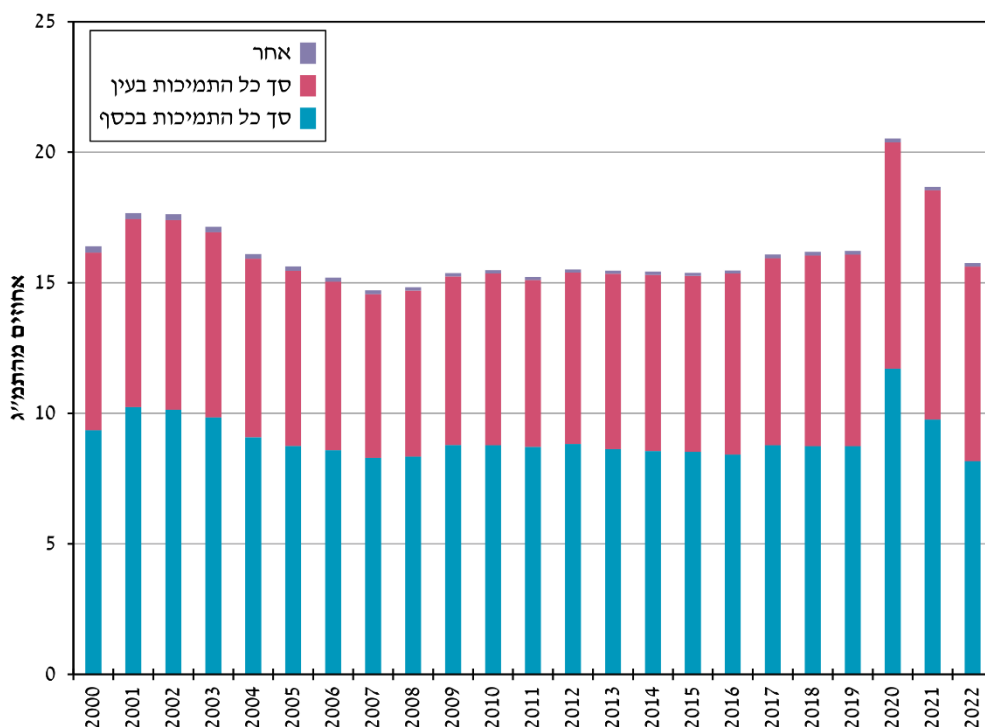
ההוצאה הציבורית לרווחה

ב-2022 היוותה ההוצאה הציבורית לרווחה 15.8 נקודות אחוז של התמ"ג ובכך חזר שיעור ההוצאה מהתמ"ג לרמה של לפני משבר הקורונה. בשנות המשבר, 2020-2021, עלה השיעור לאור הסיוע שהעניקה הממשלה לאוכלוסיות שנפגעו מהמשבר. ב-2020 הגיעה ההוצאה לשיא של יותר מ-20% – שיעור שהתמתן ב-2021 עם השיפור במצב והפחתה בסיוע מהממשלה: הסיוע לעצמאים צומצם והופסקו דמי אבטלה לשוהים בחל"ת באמצע השנה⁴ (תרשים 1). לשיאה הגיעה ההוצאה הציבורית לרווחה בשנים 2001–2003 (יותר מ-18% מהתוצר), ואחר כך ירדה בעקביות עד שנעצרה ב-2007 ברמה של כ-15%. מאז עלה שיעור זה בהדרגה והגיע ב-2019 לכ-16% מהתמ"ג (תרשים 1) וב-2022 שב לרמה זו בקירוב.

ב-2022 קצת יותר ממחצית ההוצאה לרווחה יועדה לתמיכה בכסף, והיתר – לתמיכה בעין (שירותים, בעיקר שירותי בריאות). התמיכה בכסף, שב-2019 היוותה 8.7% מהתמ"ג, נסקה ב-2020 ב-3 נקודות האחוז ל-11.7%, וב-2021 ירדה בהדרגה לפחות מ-10% ול-8.2% ב-2022. בשנים 2005–2019 חלקה של התמיכה בכסף במונחי תמ"ג נשחק מעט לעומת חלקה של התמיכה בעין, שעלה בהדרגה. המצב השתנה במהלך משבר הקורונה. ב-2022 הוסיף הפער להצטמצם בהשוואה להתפתחויות עד 2019, וההוצאה בעין הגיעה ל-7.5% מהתמ"ג.

4 השוואה בינלאומית של ההוצאה לרווחה מוצגת בפרק "תרשימים נבחרים". יצוין שהנתונים לשאר המדינות נוגעים לשנים שלפני 2020, שהושפעו במידה רבה מהמשבר הכלכלי שפרץ בעקבות מגפת הקורונה.

תרשים 1: ההוצאה הציבורית לרווחה בישראל כאחוז מהתמ"ג, 2000–2022

המקור: עיבודי המחברים לנתוני הלמ"ס.

התמיכה בכסף לאנשים בגיל העבודה ירדה בעקביות ובהדרגה מהשיא ב-2001 – 5.3% מהתמ"ג – עד 3.7% ב-2015 ו-4.0% ב-2019, מגמה המשקפת בעיקר את הקיצוץ בקצבאות. על אף שינויים מסוימים בקצבאות, כגון הפעלת התוכנית **חיסכון לטווח ארוך** ("חיסכון לכל ילדי") ב-2017 והגדלת קצבאות הנכות ב-2018, לא ניכרה השפעה ממשית על התמיכה בכסף במונחים של אחוזים מהתמ"ג, ובשנת 2021 היא ירדה ל-4.94%. לעומת זאת שיעור הסיוע לקשישים נותר בעינו מ-2000 עד 2019, עלה ל-4.99% ב-2020 וירד ל-4.65% ב-2021, כלומר חזר לרמה שלפני הקורונה. ב-2019 היה הסיוע לקשישים גבוה בכ-20% מהסיוע למשפחות בגיל העבודה, אך ב-2020 התהפך המצב: התמיכה לאנשים בגיל העבודה עלתה לראשונה על התמיכה בקשישים, בשל העלייה המתונה של הסיוע לקשישים לעומת הנסיקה בהוצאה לגיל העבודה במשבר. בשנת 2021 התמתנה ההוצאה החברתית לשתי הקבוצות לעומת שנת 2020 עקב ירידה בתמיכת הממשלה – בין היתר לנוכח השיפור במשק – אך עדיין היתה גבוהה במונחי תמ"ג מאשר עד שנת 2019. בשנת 2022 ירדה עוד ההוצאה החברתית לרמה הקרובה ל-2019, כאשר הן התמיכה בגיל העבודה והן התמיכה בקשישים ירדו אף מעט **מתחת** לרמה שהיתה ב-2019.

לוח 1: ההוצאה הציבורית לרווחה לפי רכיביה (אחוז מהתמ"ג), 2000–2022 (שנים נבחרות)

2022	2021	2020	2019	2015	2010	2005	2000	
15.75	17.86	20.06	16.06	15.38	15.48	15.63	16.40	סך כל ההוצאה הציבורית לרווחה
8.17	9.59	11.36	8.65	8.52	8.78	8.75	9.35	סך כל התמיכות בכסף
3.78	4.94	6.37	3.94	3.77	4.01	4.06	4.84	תמיכות לאוכלוסייה בגיל העבודה*
2.92	4.10	4.74	3.08	0.04	3.19	3.22	3.80	ביטוח לאומי
0.85	0.83	1.63	0.86	0.92	0.82	0.84	1.04	גמלאות בכסף אחרות**
4.39	4.65	4.99	4.71	4.75	4.77	4.68	4.51	תמיכות לקשישים***
2.34	2.46	2.64	2.47	2.42	2.51	2.56	2.59	ביטוח לאומי
1.96	2.10	2.25	2.15	2.25	2.21	2.09	1.86	פנסיה לעובדי מדינה
0.08	0.09	0.10	0.10	0.08	0.05	0.04	0.07	סיוע בשכר דירה
7.46	8.14	8.56	7.27	6.75	6.57	6.71	6.81	סך כל התמיכות בעין
1.63	1.72	1.91	1.76	1.67	1.60	1.68	1.76	תמיכות לאוכלוסייה בגיל העבודה****
0.17	0.21	0.16	0.17	0.12	0.13	0.19	0.32	תמיכות לקשישים
5.66	6.21	6.49	5.34	4.95	4.84	4.84	4.72	בריאות וסיעוד
0.13	0.13	0.14	0.14	0.12	0.13	0.18	0.24	אחר****

המקור: נתוני הלמ"ס ועיבודים למינהל המחקר, לפי כללי הסיווג של ה-OECD בשאלון SOCX.

- * הסיוע בשכר דירה נכלל בגמלאות בעין.
- ** לרבות מענק ההכנסה ("מס הכנסה שלילי") ובשנים 2020–2021 מענקי הקורונה.
- *** קצבאות השאירים הועברו לתמיכות בעין לקשישים, אף שמקצתן מופנות לאוכלוסייה בגיל העבודה.
- **** גמלאות בעין הקשורות לגמלאות בכסף בתחומי שאירים, אי-כושר עבודה, משפחה וכו'.
- ***** בעיקר התערבות אקטיבית בשוק העבודה.

ב-2020 ירד התמ"ג בשיעור מתון יחסית עקב הירידה בפעילות הכלכלית, וב-2021, עם ההתאוששות במשק, עלה עלייה חדה ב-9.3% והוסיף לעלות גם ב-2022, ב-6.8%. רמת המחירים, שעלתה ב-1.5% ב-2021, עלתה בממוצע ב-2022 ב-4.2% (לוח 2). השכר הריאלי ירד ב-2022 ב-1.5% לאחר עלייה חדה של 7.4% ב-2020, בשל מהעובדה שבאותה שנה העובדים החזקים יותר הם שנשארו בשוק העבודה. בשנת 2021 עלה השכר הריאלי במעט, ב-0.8%, ולכן שכר המינימום, שנומינלית נותר ברמה של 2019 (5,300 ש"ח לחודש) ירד במונחים ריאליים מ-49.2% מהשכר הממוצע ב-2019 ל-45.9% ממנו ב-2020, ונותר ברמה דומה ב-2021.

בשנת 2022 שכר המינימום הוסיף לרדת כאחוז מהשכר הממוצע, ל-43.7%. שיעור האבטלה בשנים 2020 ו-2021 עלה ל-4.3% ול-5% בהתאמה, אף כי הוא אינו משקף את היוצאים לחל"ת; אלה נכללים ב"שיעור האבטלה הרחב", שהגיע ב-2021 ל-10.1% – פי שניים ויותר מהשיעור הרגיל. שיעור האבטלה ירד ב-2022 ל-3.8% ושיעור התעסוקה ירד מכ-78% ב-2019 לכ-76% ב-2020 וב-2021, ועלה ב-2022 ל-78.6%. במקביל, הסיוע הרחב של מקבלי דמי אבטלה בשנת

2020, בתוספת המענקים שניתנו לכלל האוכלוסייה ולקבוצות מסוימות, הצטמצם ב-2021 עם התאוששות המשק וירד ב-2022 לרמה הנמוכה מטרם המשבר.

לוח 2: מדדים כלכליים המשפיעים על ממדי העוני (אהוזים), 2005-2022 (שנים נבחרות)

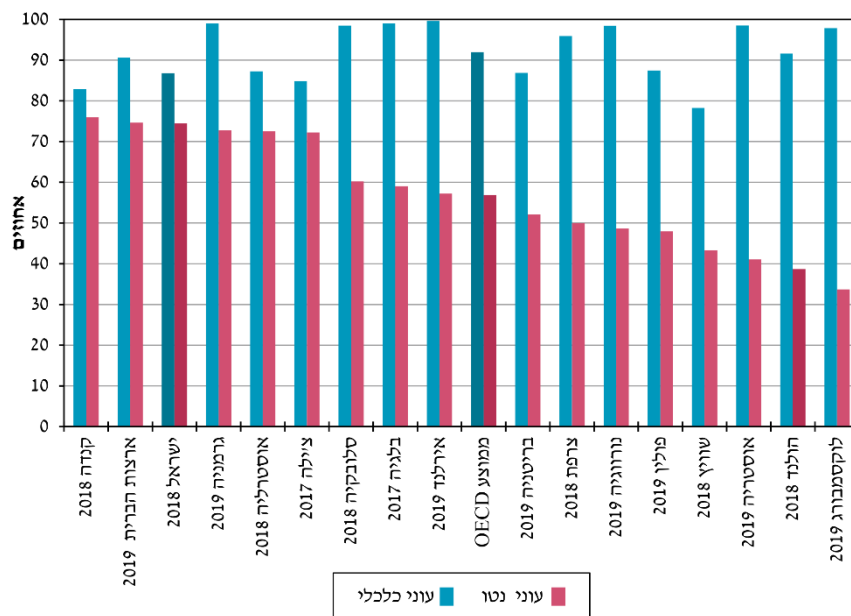
2022	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2010	2005	הגורם המשפיע
6.8	9.3	-0.2	5.2	4.0	4.0	5.5	5.5	4.1	4.7	שיעור הצמיחה (גידול התמ"ג)
4.2	1.5	-0.6	0.8	1.0	0.5-	0.0	-0.6	0.5	1.5	השינוי ברמת המחירים הממוצעת
-1.5	0.8	7.4	2.1	2.5	3.8	2.3	2.5	1.5	1.1	השינוי הריאלי בשכר הממוצע במשק
3.8	5.0	4.3	3.8	4.0	4.2	4.8	5.3	5.9	6.2	שיעור האבטלה
37.2	60.9	69.4	48.1	43.7	39.6	35.3	34.5	31.8	30.4	שיעור המקבלים דמי אבטלה בקרב הבלתי מועסקים
43.7	46.0	45.9	49.2	50.6	49.6	48.4	47.7	45.8	45.5	שכר המינימום כאחוז מהשכר הממוצע
78.6	75.7	76.2	77.7	77.5	77.1	76.6	76.2	75.5	74.5	שיעור התעסוקה בקרב בני 25-64

עוני לפי מספר מפרנסים בקרב משפחות – השוואה בינלאומית

במשפחות בגיל העבודה ללא מפרנסים, העוני הכלכלי כצפוי דומה ברוב המדינות, אך רמת העוני שלאחר התערבות הממשלה (עוני נטו) שונה מאוד (תרשים 2). ישראל מדורגת שלישית ברמת העוני של משפחות אלו, עם פער של כ-12% בין העוני הכלכלי לעוני נטו. רק ארצות הברית וקנדה מדורגות לפניו, כלומר עם רמת עוני גבוהה יותר לאחר התערבות הממשלה. רמת העוני הנמוכה ביותר לאחר התערבות הממשלה נמצאת באוסטריה והולנד.

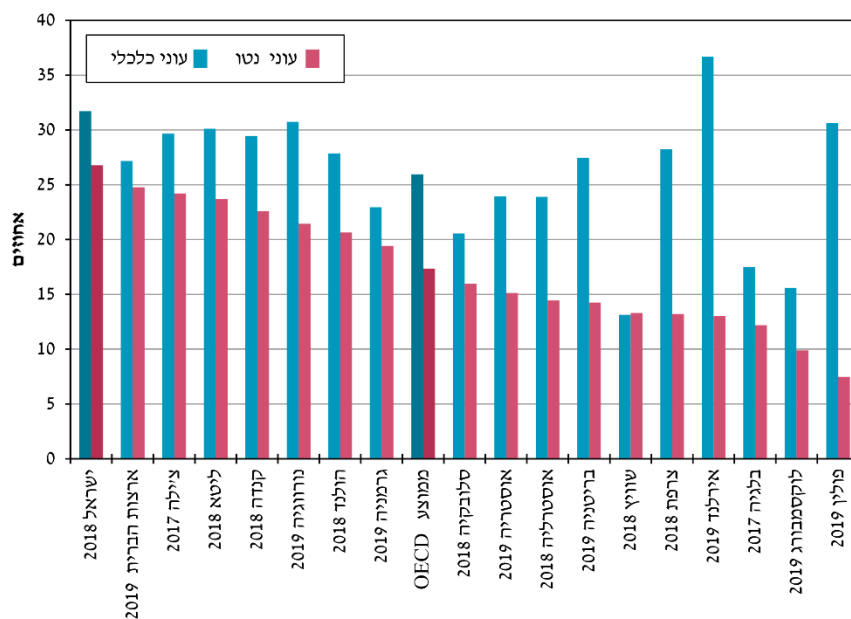
במשפחות עם מפרנס אחד בגיל העבודה מצבה של ישראל אפילו גרוע יותר: בדומה לממדי העוני בכלל האוכלוסייה היא מדורגת ראשונה עם רמת עוני של כ-27% ואחריה ארה"ב עם רמת עוני של כ-25% בקבוצה זו (תרשים 3). גם הפער בין העוני הכלכלי לבין העוני נטו בישראל – כלומר המידה שבה התערבות הממשלה מפחיתה את העוני – הוא מן הנמוכים במדינות הנסקרות. במשפחות שבהן שני מפרנסים לפחות, מצבה של ישראל טוב קצת יותר אם כי רמת העוני עדיין גבוהה מהממוצע במדינות שנסקרו.

תרשים 2: עוני לפי הכנסה נמו וכלכלית במשפחות בגיל העבודה ללא מפרנסים (אחוזים) – השוואה בינלאומית, 2017, 2018, 2019

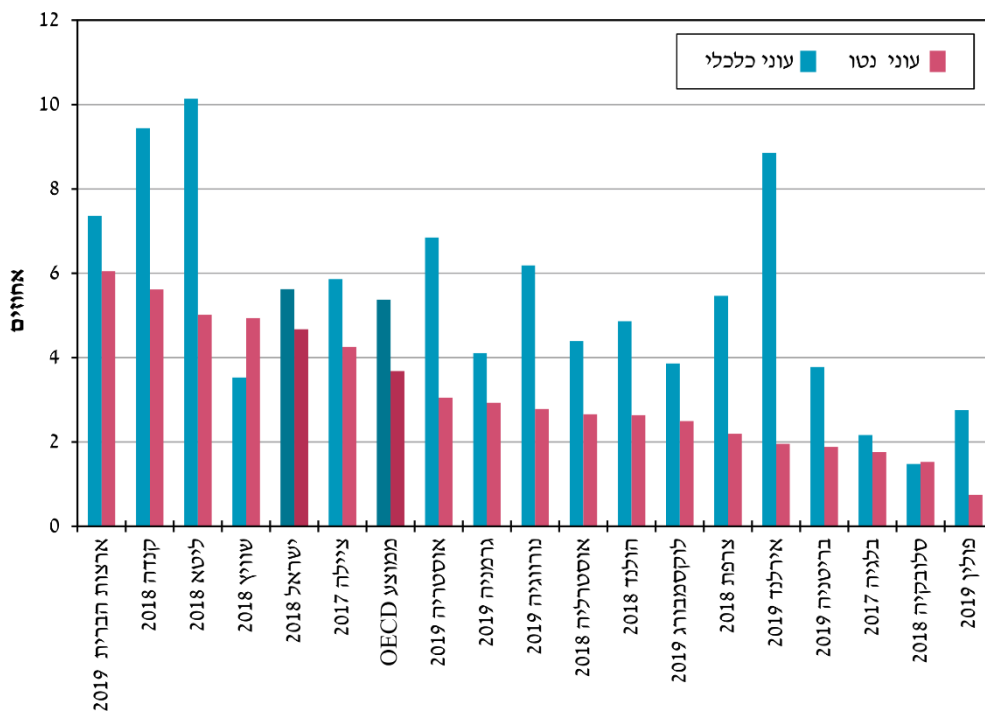

מקור: LIS (Luxemburg Income Study)

תרשים 3: עוני לפי הכנסה נמו וכלכלית במשפחות בגיל העבודה עם מפרנס אחד (אחוזים) – השוואה בינלאומית, 2017, 2018, 2019

תרשים 4: עוני לפי הכנסה נמוכה וכלכלית – במשפחות בגיל העבודה עם שני מפרנסים (אחוזים), השוואה בינלאומית 2017, 2018, 2019

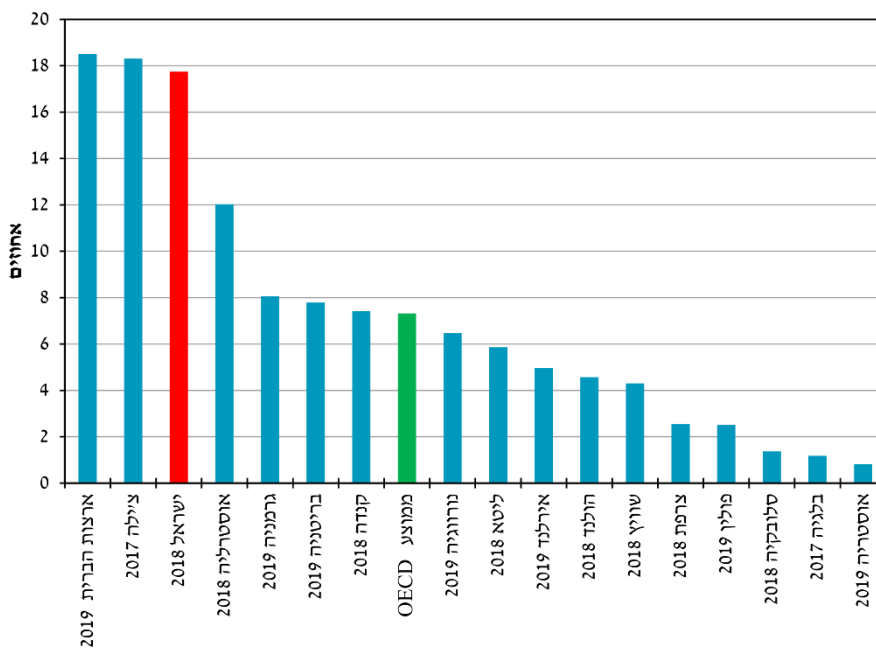

עוני ועבודה בקרב קשישים – השוואה בינלאומית

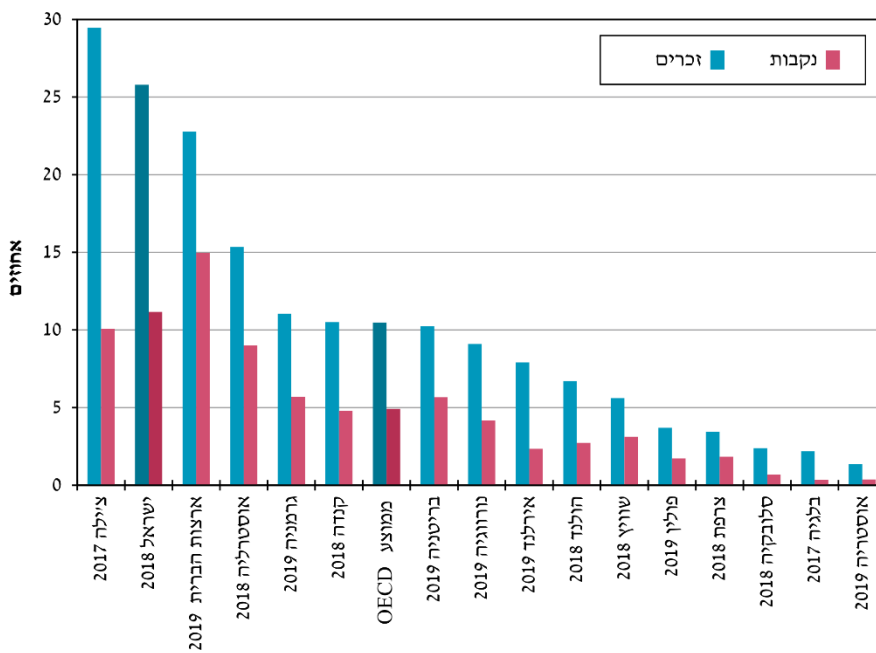
ישראל היא בין המדינות שבהן השיעור הגבוה ביותר של קשישים 17.7%, ורק ארה"ב וציילן מדורגות גבוה ממנה בהיבט זה (תרשים 6). התופעה נפוצה הרבה פחות במדינות אירופיות, למשל צרפת, בלגיה, אוסטרליה, סלובקיה ופולין. בהיבט מגדרי, ברוב המדינות הנסקרות שיעור הגברים העובדים גבוה פי 2 משיעורן של הנשים, לעומת ארה"ב, שבה הפער בין המינים קטן יותר.

למרות השיעור הגבוה של קשישים עובדים בישראל ועוני כלכלי נמוך למדי בהשוואה בינלאומית, שיעור העוני לפי ההכנסה נטו (לאחר מיסים) בכל זאת גבוה למדי ונמצא באמצע ההתפלגות (תרשים 7).

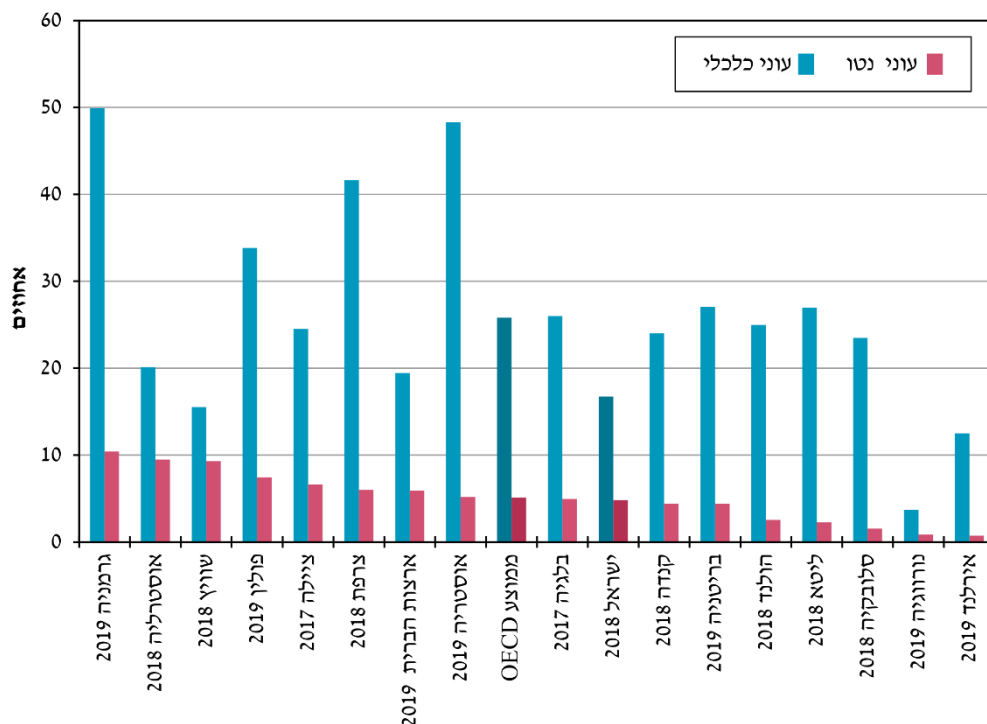
תרשים 5: הקשישים העובדים (אחוזים) – השוואה בינלאומית, 2017, 2018, 2019

תרשים 6: הקשישים העובדים לפי מין (אחוזים) – השוואה בינלאומית, 2017, 2018, 2019

תרשים 7: עוני נמוך ועוני כלכלי בקשישים עובדים (אחוזים) – השוואה בינלאומית

ממדי העוני והאי-שוויון בישראל ב-2021⁵

קו העוני ורמת החיים

בחלק זה יוצגו זו הפעם השלישית ממצאים על העוני והאי-שוויון המתבססים על הנתונים המנהליים שבידי הביטוח הלאומי ולא על סקרי המשפחות של הלמ"ס (ראו גם נספח הגדרת העוני ומקורות הנתונים). לצד זה יובאו בו גם הנתונים לפי סקרי ההוצאות של שנת 2021 (בהשוואה לשנתיים קודמות) שהגיעו מהלמ"ס בעיכוב.

בין השנים 2020 ל-2021 עלה קו העוני ב-1.3% – תוצאה של עלייה ריאלית של 1.3% ברמת החיים של האוכלוסייה במונחי חציון ההכנסה הפנויה לנפש תקנית (לוח 3). בשנים 2002-2019

5 הנושא מוצג פה בקיצור. הממצאים המלאים מופיעים בממדי העוני והפערים החברתיים – דוח שנתי 2019.

(חוץ מ-2008) עלתה רמת החיים במונחי החציון של ההכנסה הפנויה בשיעורים משתנים, בדרך כלל 3%–4%, ומכאן ששיעור עלייתה ב-2021 היה מתון למדי.

**לוח 3: רמת החיים וקווי העוני (ש"ח).
והשינוי הריאלי בין השנים (אהוזים). 2021-2020**

השינוי הריאלי (%)	2021	2020	
2021-2020			
1.3	2,849	2,772	קו העוני
			הכנסה ממוצעת
4.9	16,486	15,488	כלכלית למשפחה
5.2	6,808	6,374	כלכלית לנפש תקנית
0.9	15,748	15,379	נטו למשפחה
1.3	6,769	6,586	נטו לנפש תקנית
			הכנסה חציונית
6.7	10,154	9,378	כלכלית למשפחה
7.9	4,737	4,328	כלכלית לנפש תקנית
0.5	12,134	11,902	נטו למשפחה
1.3	5,698	5,544	נטו לנפש תקנית

ממדי העוני והאי-שוויון בכלל האוכלוסייה

בשל המשבר הכלכלי תחולת העוני של משפחות לפי ההכנסה הכלכלית אמנם ירדה מ-37.4% ל-35.5%, אך לפי ההכנסה הפנויה היא עלתה מעט – מ-20.6% ל-21.0% (לוח 4). תחולת העוני של קשישים עלתה בשיעור גבוה יותר – מ-16.4% ל-17.6%. תחולת העוני לפי ההכנסה הכלכלית הגיעה ב-2020 לכ-37% וירדה לכ-35% ב-2021 עקב חזרה בהדרגה לשוק העבודה (לוח 5). מההתפלגות לפי קבוצות אוכלוסייה עולה, שצמצום העוני ב-2021 בלט בעיקר בקרב יהודים, עולים, קשישים ומשפחות עם שני מפרנסים ויותר – קבוצות שבשנים רגילות שיעורי החילוץ מעוני אצלם נמוכים למדי.

יחס פער העוני, המייצג את מרחקן של המשפחות העניות מקו העוני, הגיע ב-2021 בממוצע ל-39.4% – עלייה של כנקודת האחוז מ-2020 (לוח 7). בקבוצות העניות יותר (חרדים, ערבים) היחס אינו גבוה יותר מאשר באחרות, חוץ ממי שאינם עובדים בגיל העבודה – שבהם הוא מגיע ליותר מ-60%. עם זאת הוא גבוה למדי בקרב צעירים (ראש משק הבית עד גיל 29) ובקרב עולים, שתחולת העוני שלהם נמוכה בהשוואה לכלל האוכלוסייה.

לוח 4: ממדי העוני בכלל האוכלוסייה לפי מדדי עוני נבחרים* (אחוזים), 2021-2020

2021	2020	
		לפי הכנסה כלכלית
35.5	37.4	תחולת העוני משפחות
32.1	33.9	תחולת העוני נפשות
37.0	39.0	תחולת העוני ילדים
43.9	44.1	תחולת העוני קשישים
59.6	59.6	יחס פער ההכנסות
46.5	46.2	FGT
0.5066	0.5138	מדד גיני
		לפי הכנסה פנויה
21.0	20.6	תחולת העוני משפחות
21.0	20.5	תחולת העוני נפשות
28.0	27.2	תחולת העוני ילדים
17.6	16.4	תחולת העוני קשישים
39.4	38.7	יחס פער ההכנסות
23.5	22.8	FGT
0.375	0.3719	מדד גיני
		שיעור השינוי
40.9	44.8	תחולת העוני משפחות
34.5	39.5	תחולת העוני נפשות
24.3	30.2	תחולת העוני ילדים
59.9	62.8	תחולת העוני קשישים
33.9	35.2	יחס פער ההכנסות
49.5	50.7	FGT
26.0	27.6	מדד גיני

* המשקל של כל משפחה בחישוב המדד שווה למספר הנפשות בה.

לוח 5: תחולת העוני לפי קבוצת אוכלוסייה (אחוזים), 2020 ו-2021

2021			2020			קבוצת אוכלוסייה (משפחות)
הירידה בשיעור המשפחות העניות	עוני לפי הכנסה פנויה	עוני לפי הכנסה כלכלית	הירידה בשיעור המשפחות העניות	עוני לפי הכנסה פנויה	עוני לפי הכנסה כלכלית	
40.9	21.0	35.5	44.8	20.6	37.4	כלל האוכלוסייה
						מאפיין של ראש משק הבית
47.1	17.1	32.2	50.4	16.9	34.0	יהודים
48.8	15.4	30.0	52.1	15.2	31.7	יהודים לא חרדים
37.6	33.7	54.0	40.8	33.6	56.8	חרדים*
22.8	39.1	50.6	28.0	38.5	53.5	ערבים
42.8	24.6	43.0	47.1	23.9	45.1	עולים מ-1990
26.4	36.3	49.4	30.7	36.3	52.4	עולים מ-2000
29.1	21.6	30.4	35.7	20.9	32.5	משפחות עם ילדים-סך הכל
33.6	17.0	25.7	40.6	16.5	27.8	מספר הילדים 1-3
19.0	42.6	52.6	23.9	41.8	54.9	מספר הילדים +4
18.1	52.2	63.8	22.1	51.5	66.1	מספר הילדים +5
46.0	22.6	41.9	51.6	22.2	45.8	חד-הוריות
						מצב תעסוקה של ראש משק הבית
39.9	14.5	24.1	46.2	14.4	26.8	עובד
40.4	14.1	23.6	47.3	13.9	26.3	שכיר
33.9	12.1	18.4	36.7	13.4	21.1	עצמאי
28.2	66.2	92.1	28.2	66.4	92.5	לא עובד בגיל עבודה
39.2	21.6	35.6	44.2	22.0	39.4	מפרנס אחד
41.7	7.6	13.0	51.4	7.2	14.7	שני מפרנסים ויותר
						גיל של ראש משק הבית
22.2	41.0	52.7	26.6	42.0	57.2	עד 29
30.7	20.7	29.8	37.6	19.9	31.9	30-44
42.4	13.5	23.4	46.5	13.5	25.3	45 עד גיל הפנסיה
58.0	20.5	48.8	61.1	19.0	48.8	גיל הפנסיה

* לפי אלגוריתם מיוחד שנבנה במינהל המחקר.

להלן הממצאים העיקריים לגבי ממדי העוני לפי קבוצות אוכלוסייה ב-2021:

- **משפחות עם ילדים:** תחולת העוני של משפחות עם ילדים, שהן יותר ממוחצית המשפחות העניות, עלתה בין 2020 ל-2021 מ-20.9% ל-21.6% בהתאמה. עלו גם עומק העוני וחומרתו – ב-3% וב-6%, בהתאמה. גם במשפחות החד-הוריות תחולת העוני עלתה מעט בין שתי השנים – מ-22.2% ל-22.6% בהתאמה.

- **ערבים:** תחולת העוני של משפחות ערביות עלתה בין 2020 ל-2021 מ-38.5% ל-39.1% בהתאמה.
- **חרדים:** תחולת העוני במשפחות חרדיות עלתה בין שתי השנים מ-33.6% ל-33.7%. עומק העוני של המשפחות עלה מ-34.8% ל-35.4% בהתאמה, וחומרת העוני – מ-17.8% ל-18.3% בהתאמה.

לוח 6: חלקן של קבוצות נבחרות בכלל האוכלוסייה ובאוכלוסייה הענייה (אחוזים), 2021*

האוכלוסייה הענייה				כלל האוכלוסייה		קבוצת אוכלוסייה (משפחות)
לאחר תשלומי ההעברה והמיסים הישירים		לפני תשלומי ההעברה והמיסים הישירים		נפשות	משפחות	
נפשות	משפחות	נפשות	משפחות	נפשות	משפחות	
						מאפיין של ראש משק הבית
59.6	66.8	67.1	74.6	78.1	82.2	יהודים
37.7	54.7	46.2	63.2	66.5	74.7	יהודים לא חרדים
21.9	12.1	21.0	11.5	11.6	7.5	חרדים**
40.4	33.2	32.9	25.4	21.9	17.8	ערבים
14.6	21.6	16.1	22.3	15.0	18.4	עולים מ-1990
8.1	11.5	7.2	9.2	5.3	6.6	עולים מ-2000
72.1	37.9	64.0	31.6	62.8	36.9	משפחות עם ילדים סך הכל
35.8	24.7	34.7	22.0	45.6	30.4	מספר הילדים 1-3
36.3	13.2	29.4	9.7	17.2	6.5	מספר הילדים +4
24.5	7.9	19.6	5.7	9.7	3.2	מספר הילדים +5
7.1	5.8	8.2	6.4	6.0	5.4	חד-הוריות
						מצב תעסוקה של ראש משק הבית
71.9	53.2	70.7	52.3	87.5	77.0	עובד
65.9	48.8	65.7	48.4	83.8	72.7	שכיר
13.6	8.5	12.3	7.6	18.8	14.7	עצמאי
18.0	24.3	15.1	20.0	5.2	7.7	לא עובד בגיל עבודה
43.5	39.1	41.0	38.0	27.7	37.9	מפרנס אחד
28.4	14.2	29.8	14.3	59.8	39.1	שני מפרנסים ויותר
						גיל של ראש משק הבית
19.3	26.6	16.5	20.2	9.5	13.6	עד 29
45.7	27.5	40.0	23.5	37.6	27.9	30-44
23.5	21.5	24.6	22.1	38.5	33.5	45 עד גיל הפנסיה
11.5	24.3	19.0	34.2	14.4	24.9	גיל פנסיה

* המשקל שניתן לכל משפחה בחישוב המדד שווה למספר הנפשות שבה.

** לפי אלגוריתם מיוחד, שנבנה במינהל המחקר.

- **לא עובדים בגיל העבודה:** תחולת העוני של משפחות בגיל העבודה שאינן עובדות ירדה בין 2020 ל-2021 מ-66.4% ל-66.2% בהתאמה, ושל הילדים במשפחות אלו עלתה בין שתי השנים – מ-83% ל-84%.

לוח 7: יחס פער העוני* וחומרת העוני – קבוצות נבחרות (אחוזים), 2021-2020**

2021		2020		קבוצת אוכלוסייה (משפחות)
חומרת העוני	פער העוני	חומרת העוני***	פער העוני**	
23.5	39.4	22.8	38.7	כלל האוכלוסייה
				מאפיין של ראש משק הבית
22.2	37.7	22.4	37.7	יהודים
24.4	39.0	25.0	39.4	יהודים לא חרדים
18.3	35.4	17.8	34.8	חרדים***
25.3	41.9	23.4	40.1	ערבים
32.1	45.7	31.3	45.1	עולים מ-1990
40.6	54.2	38.3	52.6	עולים מ-2000
21.2	38.2	20.0	37.0	משפחות עם ילדים סך הכל
20.4	36.7	19.4	35.7	מספר הילדים 1-3
22.0	39.7	20.6	38.4	מספר הילדים +4
22.4	40.3	21.0	39.0	מספר הילדים +5
19.0	35.3	18.1	34.3	חד-הוריות
				מצב תעסוקה של ראש משק הבית
17.5	34.6	16.9	33.9	עובד
17.4	34.3	16.5	33.3	שכיר
14.7	31.5	15.9	32.9	עצמאי
46.9	60.8	44.9	59.2	לא עובד בגיל עבודה
21.4	39.2	20.5	38.2	מפרנס אחד
11.6	27.5	11.1	26.8	שני מפרנסים ויותר
				גיל של ראש משק הבית
29.8	46.0	29.3	45.6	עד 29
22.0	38.9	20.9	37.8	30-44
21.6	37.2	20.8	36.5	45 עד גיל הפנסיה
22.6	34.5	23.2	34.1	גיל הפנסיה

* היחס בין הכנסת האוכלוסייה הענייה להכנסת קו העוני.
 ** מדד FGT לחומרת העוני מחושב כשיעור של תוחלת העוני. הוא מתייחס לכלל האוכלוסייה, אך משקף את שיעור הנפשות בעוני חמור משיעור העוני.
 *** לפי אלגוריתם מיוחד שנבנה במינהל המחקר.

78.1% מכלל הנפשות באוכלוסייה הם יהודים, אך חלקם בקרב העניים נמוך יותר – 59.6% (לוח 6). הערבים לעומתם מהווים 21.9% מן האוכלוסייה ו-40.4% בקרב הנפשות העניות, כמעט כפול, וכמוהם גם החרדים – כ-11% ו-22% בהתאמה. חלקם של הקשישים בקרב העניים קרוב לחלקם באוכלוסייה, וחלקם של העובדים נמוך מחלקם באוכלוסייה.

ממדי העוני והאי-שוויון – ב-2019–2021 על-פי סקרי ההוצאות של הלמ"ס

כאמור, שלא כדוחות שלפניהם, דוחות העוני השנתיים של הביטוח הלאומי לשנים 2019–2021 התבססו על הנתונים המנהליים, שעובדו במיוחד לצורך חישוב המדדים החברתיים. למרות זאת נציג להלן את תמצית הממצאים לשנים אלה על פי **סקרי ההוצאות של הלמ"ס** שפורסמו באיחור ושמשפר התצפיות בהם היה נמוך מהרגיל. בסקרים אלה הוכנס שינוי מהותי באופן **יצירת המשקלים**, ולפיכך הם אינם בני השוואה לסקר של 2018, אלא לסקר 2018 המחושב על פי מערכת המשקלים החדשה⁶. כך נוצר שבר סטטיסטי בסדרה, שמצטרף לשבר שנוצר ב-2012 בעת המעבר מסקרי ההכנסות לסקרי ההוצאות, אך במקרה זה ניתן לחשב את גודל השבר, שכן מערכת המשקלים החדשה יושמה גם ל-2018. בלוחות המופיעים בסעיף זה יוצגו לפיכך הממצאים ל-2019–2021.⁷

על פי הממצאים מסקרי ההוצאות של הלמ"ס, ההכנסה נטו לנפש תקנית ירדה בין 2019 ל-2021 ב-1.1% (לוח 8), אך בין 2020 ל-2021 עלתה בכמחצית האחוז (0.6%). הירידה המקבילה בהכנסה הכלכלית היתה חדה הרבה יותר – 5.3%. ההכנסה הכלכלית הממוצעת לנפש תקנית עלתה בין 2020 ל-2021 ב-3.4%, וחציון ההכנסה הפנויה לנפש תקנית וקו העוני הנגזר ממנו עלה בין שתי השנים ב-0.6%.

קו העוני לשתי נפשות הגיע ב-2021 לכ-5,490 ש"ח לחודש, וקו העוני למשפחה שבה חמש נפשות היה 10,294 ש"ח לחודש (לוח 9) – קווי עוני גבוהים מאלה שב-2020, עקב העלייה בהכנסה הריאלית.

6 שיטת משקלים זו פותחה בלמ"ס לאחרונה והחידוש העיקרי בה הוא התבססות על נתוני השכר המנהליים לצורך קביעת המשקלים. יש להניח כי הסבר מפורט על כך יופיע בפרסומי הלמ"ס. החישוב על פי מערכת המשקלים הישנה ל-2018 יכונה "ישן".

7 הממצאים חושבו על-פי הקבצים שהועברו מהלמ"ס באמצע 2022, והם כפופים לשינויים קלים אם ייעשו שינויים בנתוני הלמ"ס.

לוח 8: הכנסות. קווי עונו והשינויים הריאליים בהכנסות (לפי סקרי ההוצאות).
2021–2019

השינוי בין 2020 ו-2021 (%)	השינוי בין 2019 ו-2021 (%)	2021	2020	2019	סוג ההכנסה
					הכנסה ממוצעת
3.9	-4.0	16,706	15,846	17,242	הכלכלית למשפחה
3.4	-5.3	6,271	5,976	6,562	הכלכלית לנפש תקנית
0.5	-0.3	16,651	16,321	16,560	נטו למשפחה
0.6	-1.1	6,507	6,376	6,518	נטו לנפש תקנית
					הכנסה חצינונית
0.6	-1.4	5,490	5,458	5,571	חציון ההכנסה נטו לנפש תקנית
0.6	-1.4	2,745	2,729	2,785	קו העוני לנפש תקנית

לוח 9: קווי העוני לפי מספר הנפשות (לפי סקרי ההוצאות). 2021–2019

מספר הנפשות במשפחה	2021			2020			2019		
	מספר הנפשות התקניות	ש"ח לחודש	התוספת בש"ח	מספר הנפשות התקניות	ש"ח לחודש	התוספת בש"ח	מספר הנפשות התקניות	ש"ח לחודש	התוספת בש"ח
1	1.25	3,431	.	1.25	3,411	.	1.25	3,482	.
2	2	5,490	2,059	2	5,458	2,089	2	5,571	2,089
3	2.65	7,274	1,784	2.65	7,232	1,810	2.65	7,381	1,810
4	3.2	8,784	1,510	3.2	8,732	1,532	3.2	8,913	1,532
5	3.75	10,294	1,510	3.75	10,233	1,532	3.75	10,445	1,532
6	4.25	11,666	1,372	4.25	11,598	1,393	4.25	11,837	1,393
7	4.75	13,038	1,372	4.75	12,962	1,393	4.75	13,230	1,393
8	5.2	14,274	1,235	5.2	14,190	1,253	5.2	14,483	1,253
9	5.6	15,372	1,098	5.6	15,282	1,114	5.6	15,597	1,114

מדדי העוני והאי-שוויון בכלל האוכלוסייה מצביעים על מגמות דומות לאלה שנמצאו בחישוב לפי הנתונים המנהליים של הביטוח הלאומי (לוח 10). רמת העוני של משפחות ירדה בין 2019 ל-2020 בכמחצית נקודת האחוז, ואילו בין 2020 ל-2021 היא עלתה חזרה בשיעור דומה – מ-17.7% ל-18.1%. לעומת זאת אצל ילדים ירדה תחולת העוני ב-2021 באופן חד יחסית: מ-27.3% ל-25.2% (מגמה הפוכה למגמה שעל-פי הנתונים המנהליים).

גם במקור הנתונים זה – סקר ההוצאות – היתה עלייה חדה יותר בעוני של נפשות קשישות: מ-13.0% ל-16.9% בין 2020 ל-2021. עומק העוני ירד בין 2019 ל-2020 מ-34.7% ל-32.2% ועלה

ב-2021 ל-33.9% מדד גייני לאי-שוויון בהכנסה נטו לנפש תקנית, שירד בין 2019 ל-2020 ב-1.4%, שב ועלה אף הוא בין 2020 ל-2021 ב-2.1%.

לוח 10: תחולת העוני (לפי ההכנסה נטו), עומק העוני ומדד גייני לאי-שוויון (לפי סקר ההוצאות), 2019-2021

2021	2020	2019	
18.1	17.7	18.1	משפחות
19.7	20.7	20.8	נפשות
25.2	27.3	29.1	ילדים
16.9	13.0	16.5	קשישים
33.9	32.2	34.7	יחס פער העוני (עומק העוני)
0.3542	0.347	0.352	מדד גייני לאי-שוויון בהכנסה נטו לנפש תקנית

בדיקה של ממדי העוני לפי ההכנסה הכלכלית ולפי ההכנסה הפנויה מעלה כי במרבית הקבוצות תחולת העוני לפי ההכנסה הכלכלית, שעלתה ב-2020, התמתנה ב-2021 – לעומת מגמה הפוכה בעוני לפי ההכנסה נטו (לוח 11). בקרב משפחות עובדות לעומת זאת ניכרה ב-2021 ירידה קלה אפילו בתחולת העוני לפי ההכנסה נטו.

שיעור הצמצום של העוני בזכות התמיכות בכסף זינק מ-40.1% מהמשפחות ב-2019 ל-51.4% ב-2020, אך התמתן לשיעור של 48.1% ב-2021. התמתנות זו משקפת אף היא את המגמות בקרב רוב הקבוצות העובדות ופחות בקרב מי שאינם עובדים בגיל העבודה. עם זאת גם במשקי בית שראשם קשישים ניכרה ירידה בצמצום העוני בעקבות המדיניות - מכ-70% ב-2020 (לאחר נסיקה לעומת 2019) לכ-62% ב-2021. אוכלוסייה זו, למרות היותה בגיל הפרישה ושלא כמו הנתונים הבינלאומיים עדיין עובדת, והמענקים שניתנו ב-2020, לרבות ההטבות לעובדים, לא פסחו גם עליה.

לוח 11: עוני לפי ההכנסה נטו ולפי ההכנסה הכלכלית לפי קבוצת אוכלוסייה (על-פי סקר ההוצאות). 2021–2019

2021			2020			2019			קבוצת האוכלוסייה (משפחות)
שיעור השינוי	לפי ההכנסה הפנויה	לפי ההכנסה הכלכלית	שיעור השינוי	לפי ההכנסה הפנויה	לפי ההכנסה הכלכלית	שיעור השינוי	לפי ההכנסה הפנויה	לפי ההכנסה הכלכלית	
48.1	18.1	34.9	51.4	17.7	36.4	40.1	18.1	30.2	כלל האוכלוסייה מאפיין של ראש משק הבית
56.8	13.4	31.0	60.4	13.0	32.8	49.3	13.7	27.0	יהודי
31.2	39.9	58.0	41.9	38.4	66.1	31.8	40.4	59.2	חרדי*
63.8	15.8	43.6	68.2	14.2	44.7	52.3	17.7	37.1	עולה (מ- 1990)
22.5	43.1	55.6	21.5	44.5	56.7	12.5	42.0	48.0	ערבי
32.9	20.0	29.8	34.8	21.0	32.2	18.5	21.6	26.5	משפחות עם ילדים – סך הכל
38.4	15.9	25.8	39.6	16.2	26.8	21.7	16.2	20.7	מספר הילדים 1–3
19.3	39.6	49.1	24.4	43.8	57.9	12.5	46.1	52.7	מספר הילדים +4
17.3	47.8	57.8	19.5	55.2	68.6	16.0	54.0	64.3	מספר הילדים +5
50.6	19.4	39.3	52.2	22.9	47.9	37.1	23.4	37.2	חד-הוריות
									מצב התעסוקה של ראש משק הבית
45.1	11.2	20.4	47.4	12.3	23.4	35.2	12.5	19.3	עובד
44.3	11.7	21.0	46.8	12.6	23.7	33.5	12.9	19.4	שכיר
42.9	9.6	16.8	42.0	12.0	20.7	38.8	10.9	17.8	עצמאי
39.1	58.0	95.2	38.5	58.4	94.9	20.9	71.7	90.7	לא עובד בגיל עבודה
44.3	19.0	34.1	45.3	21.9	40.0	35.2	23.2	35.8	מפרנס יחיד
46.7	4.8	9.0	55.2	4.3	9.6	36.0	4.8	7.5	שני מפרנסים ויותר
									הגיל של ראש משק הבית
38.6	22.6	36.8	44.8	21.9	39.7	30.6	23.4	33.7	עד 29
36.3	17.9	28.1	39.4	17.5	28.9	22.6	17.1	22.1	30–44
46.9	13.6	25.6	42.0	17.4	30.0	28.9	14.3	20.1	45 עד גיל הפנסיה
61.9	20.9	54.8	70.6	15.5	52.8	61.1	20.4	52.4	גיל הפנסיה
									ההשכלה של ראש משק הבית
42.4	41.4	71.9	43.2	40.6	71.5	35.1	42.8	65.9	13 ומעלה שנות לימוד
47.6	20.4	38.9	49.9	20.6	41.1	38.7	20.1	32.8	9–12 שנות לימוד
50.4	13.8	27.8	55.3	13.0	29.1	43.1	13.6	23.9	עד 8 שנות לימוד

* לפי הגדרה סובייקטיבית